

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №6 (44)
(чэрвень)

www.litbel.org www.novychas@gmail.com

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

«НАВІНЫ»: асноўныя падзеі літаратурнага жыцця месяца	2
«ПАМЯЦЬ»: 100 гадоў А. Твардоўскаму	3
«ПАЗЭІЯ»: верлібры Аксаны ДАНІЛЬЧЫК	4
«ПРОЗА»: апаваданне Сяргея КАЛЕНДЫ «Бірузовы шалік»	5
«ФРАГМЕНТЫ»: старонкі рамана-буфеска Алеся МАСАРЭНкі «Святое возера»	6
«КНИГАРНЯ»: сэс Дануты БІЧЭЛЬ «Мост Святога Францішка»	7–8
«ПАЗЭІЯ»: новыя вершы Васіля ЗУЕНКА	9
«ЗАПІСЬ»: нататкі Ніла ГЛЕВІЧА аб Прыпяцкім Палесці	10–11
«ЛІТПРАЦС»: рэцэнзія Сяргея ГРЫШКЕВІЧА	12
«СВЕТ»: інтэр'ю Арнольда МАКМІЛІНА пра сябе і беларускую літаратуру	13
«РОЗГЛАС»: прапанова дыскусіі — Валер САНЬКО: «Цярпець можна. Не да бясконцаці»	14–15
«КНИГАНОША»: знаёмства з новым кніжным выданнем; акцыя і конкурс	16

ТРЫБУНА

ГЕНАЦЫД НАЦЫІ ПА ЧЫНАЕЦЦА З ВЫНІШЧЭННЯ МОВЫ

Само слова «генацыд» для беларусаў гучыць даволі вузка, для беларусаў больш падыходзіць шырокае паняцце: акупацыя, якая для нас пачалася з разгрому паўстання Тадэвуша Касцюшкі (1794 год) і падзелу Рэчы Паспалітай.

Беларусь (тады Літва, Вялікае Княства Літоўскае, Рускае і Жамойцкае) паступова пасля паўстанняў (1830, 1863 гады) трапляе пад уладу Расейскай імперыі. А беларуская мова — у пяццю Мураўёвых-вешальнікаў. Пачалася барацьба за «душу» нашага народа. Асноўныя «баталіі» выбухнулі ў навуцальных установах. І былі перакананыя: «то, что не сделал русский штык, доделает русский язык». І заступалі дырэктывы: «Распаўсюдзіце паміж сельскім беларускім насельніцтвам у якасці большай колькасці расійскія лемантары, малітоўнікі і выдадзенае Біблейскім таварыствам Евангелле». А з траўня 1863 года, калі на пасаду віленскага генерал-губернатора быў прызначаны Мураўёў, і ці не да сённяшняга часу распачалася вайна пад назвай татальнага асіміляцыя. З інструкцый народным настаўнікам 1863 года: «Учыць на беларускам жаргоне — нелепость, которая, слава Богу, до сих пор еще не взбрела на ум ни одному из белоруссинов». Прысылаюць з Пецярбургу на беларускія землі чыноўніка-інспектара нейкага Шчабальскага, і ён «вешчае» (архівы захавалі): «Літаратуры беларускай няма і не было, і ствараць штучным чынам беларускую літаратуру мову ўдзяляецца не чым іншым, як пустым дактрынерствам». Гэта — у тым жа XIX стагоддзі. А ў стагоддзі XXI? Хіба «інструкцыі» цяперашняга міністра адукацыі з забаронай на сустрэчы з беларускімі народнымі творцамі, «высочайшыя» адкрыцці аб тым, што на беларускай мове нічога выскога не створыш — не аднаго поля ягады?

І сёння многім мёдам на вусны і дырэктывай на сэрца кладуцца «дзяржаўныя» словы колішняга генерал-губернатора Мураўёва (хай прагучыць у арыгінале):

«В Северо-Западном крае так называемую мову необходимо свести на ничто, потому что если

этого не сделать, она постоянно будет инспирировать мысль об отдельном белорусском народе и о праве этого народа на этническую самостоятельность и национально-государственную суверенность, чего допустить нельзя»...

І не дапускалі.

Акупацыя, генацыд як бы зліваюцца ў адзін працэс, а генацыд у нашай гісторыі з таго часу працягваецца і да нашых дзён, хоць у іншай абгортцы. Затое пры большавіцкім рэжыме генацыд набывае яшчэ больш лютую, брутальную форму, калі беларусаў знішчалі ўжо не тысячамі, а мільёнамі. І такі востры «лесанапал» працягваўся да смерці Сталіна.

Можна было падумаць, што разам са Сталіна памрэ і генацыд беларусаў. Аднак гэтага не адбылося. Генацыд прыняў толькі іншую форму, больш «ліберальную», прыхаваную ад людскога вока, але не менш жорсткую. Генацыд прыняў форму паступовага, «далікатна-

га» вынішчэння лідэраў нацыі разам з вынішчэннем мовы і яе носьбітаў. Цяпер гэта называецца зачысткай — усяго толькі!

Хтосьці скажаў, што кайданы робяць на злытоўцаў, а потым закоўваюць у іх лепшых сыноў народа, якія асмеліліся ўзняць

Пры такім адкрытым генацыдзе праз 10–20 гадоў ад беларускай мовы не застаецца і следу! Не застаецца і нас, беларусаў

глас пратэсту супраць акупацый, што называюць сябе вызваляцелямі. Ад каго толькі? Ад палаяў? Ад літоўцаў, ад каго хочаце, толькі не ад сапраўдных асімілятараў і душыцеляў усяго беларускага — ад большавікоў.

Збалеае сэрца народа крычала «ратуйце!», клікала на дапамогу. Але... «Голас ахвар не даходзіў справак да жывых», — сказаў паэт Яўген Міклашэўскі, які надаўна пайшоў ад

нас назаўсёды. Не даходзіць гэты голас і сёння!

А між тым нічога беларускага ў нас ужо не застаецца, перш за ўсё — мовы: ні ў вышэйшай школе, ні ў сярэдняй, ні ў самай ніжэйшай ці вышэйшай дзяржаўна-чыноўніцкай установе вы не пачуеце роднага слова, — скрозь

гучыць толькі «великий и могучий русский язык».

Сам Прэзідэнт, хоць і даваў клятву на беларускай мове, хутка адкінуў яе і прамаўляе да свайго народа на мове вялікага ўсходняга суседа. За мінулы месяц у Саюз пісьменнікаў Беларусі (новы) прынялі шэсць новых членаў — і ўсе рускамоўныя. Гэта — не паказчык русіфікацыі?

Пры такім адкрытым генацыдзе праз 10–20 гадоў ад беларускай

мовы не застаецца і следу! Не застаецца і нас, беларусаў, бо, як сказаў расійскі вучоны-мовазнавец Ушыныскі: «Вымер язык в устах народа — вымер и народ». А ўсе, хто яшчэ гавораць па-беларуску, хто абараняе сваю мову, у Рэспубліцы Беларусь лічацца ворагамі народа, іх б'юць палкамі па галовах; кідаюць у «варанкі», а потым у турмы.

Ці можам мы змірыцца з такім пагібелым станам, у якім апынуліся, ці маем мы права, як грамадзяне краіны, якой пагражае знікненне, ці можам мы маўчаць і цярпліва чакаць свайго скону? Не можам і не будзем!

Вулічныя акцыі амаль нічога не даюць. Апазіцыя загнаная ў кут. Апазіцыя не можа выйсці на сродкі масавай інфармацыі — ні на радыё, ні тэле. Там цяпер чуецца толькі «великий и могучий» — на ўсіх каналах. Беларуская мова знікае, яна ўжо не мае свайго, дзяржаўнага ўжытку, хоць фармальна і лічыцца першаю дзяржаўнаю мовай!

Трасіць народы Еўропы ды іх дэмакратычныя ўрады ўзняць свой голас у нашу абарону, каб спыніць генацыд, які адбываецца ў цэнтры Еўропы, на вачах усяго цывілізаванага свету, каб не даць знішчыць такі самабытны, з павучаю і звонкаю моваю, дзесяцімільённы беларускі народ?

Хацелася б, каб пытанне жыцця і смерці беларусаў было пастаўлена ў бліжэйшы час на пасяджэнні Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. Бо час працуе не ў нашу карысць, з кожным днём беларуская становіцца ўсё менш і менш.

І ці не наспеў час сабраць на зямлі нашай народную Раду (Сход, Форум)? Склікаць тых, каму баліць (ці з розных прычынаў не баліць) вышэйвыкладзенае і не выкладзенае: творцаў, настаўнікаў, дзяржаўных чыноўнікаў, актывістаў грамадскіх аб'яднанняў і партый, інтэлігентаў і рабочых, вязкоўцаў і гарадчоўку, — ды наноў не завастрыву і прадстаўнічым сугалосся трывогу і клопат пра нацыянальнае беларускае слова?

Слова, якое нішчыць з часоў Мураўёва-вешальніка. І праз стагоддзі свайго ўсё ж могуць дамагчыся...

Няхай свет пачуе наш распачны крык: «Ратуйце!!!»

Мікола КАЛІНОВІЧ

▶ УЗНАГАРОДЫ

**ВАЦЛАЎ ГАВАЛ —
ЛАЎРЭАТ ПРЭМІІ КАФКІ**

Былы прэзідэнт Чэхіі драматург Вацлаў Гавал стаў сёлетнім лаўрэатам прэміі Франца Кафкі.

Прафесійнае журы ў складзе Джона Колдэра, Петэра Дземеца, Марыяны Груберовай, Олдржыха Крала, Курта Кралопы, Марсэля Райха-Раніцкага, Іржы Странскага і Ганса Дытэра Цымермана абрала ў Празе дзесятага лаўрэата прэміі.

Прэмію Франца Кафкі, заснаваную ў 2001 годзе Таварыствам Ф. Кафкі, уручаюць аўтарам за творы выключнай мастацкай якасці, адрававання чытачам незалежна ад іх паходжання, нацыянальнасці і культуры. У розныя гады яе ўладальнікамі былі Філіп Рот, Іван Кліма, Эльфрыда Елінак і Гаральд Пінтэр, Харукі Муракамі, Іў Банфуа. Двойчы — у выпадку Эльфрыды Елінак і Гаральда Пінтэра — журы высока аданіла будучых лаўрэатаў Нобелеўскай прэміі.

Лаўрэаты атрымліваюць статуэтку, якая ўяўляе сабой паменшаную мадэль помніка Францу Кафку ў Празе, а таксама грашовую ўзнагароду ў памеры 10 тысячачу далараў.

**СЕРБСКАЯ ПРЭМІЯ —
У ВАЛЕРЫЯ КАЗАКОВА**

11 чэрвеня ў Белградзе ў будынку Карлавацкай гімназіі адбылося ўручэнне Літаратурнай прэміі імя Паўла Адамава. Яе лаўрэатам стаў беларускі і расійскі пісьменнік Валерый Казакоў — за кнігу «Цень гобліна». Яе пераклад на сербскую мову (Слаўкі Лукавіч) выйшаў у 2009 годзе ў выдавецтве «Пегас».

У раманах, які апублікаваны па-расійску і па-беларуску, а таксама ў перакладах на польскую і ўкраінскую мовы, апісваюцца высокія ўладныя гульні нашай усходняй суседкі, сутыкненні кланаў і службовыя інтрыгі. Героі «Цень гобліна» — хоць яны і «вядуманья» — многім нагадваюць вядомыя крамлёўскія прозвішчы...

Валерый Казакоў нарадзіўся на станцыі Рэста (вёска Гарбавічы) Магілёўскай вобласці. Жыве ў Маскве. Друкаваўся ў розных выданнях Расіі і Беларусі. Ён — аўтар паэтычнага зборніка «Філасофія звука», кнігі публіцыстыкі і прозы: «Разбітае зеркало Карабах», «Асфальт і тени», «Саморазрушэнне», «Записки колониального чиновника», «Сон в бессонницу», «Прогнутые небеса», «Цень гобліна», «Халоп яснавільможнага дэмакрата», «Холоп».

Раней пісьменнік быў уганараваны Літаратурнай прэміяй Кузбаса і Вялікай літаратурнай прэміяй Саюза пісьменнікаў Расіі.

▶ ПАДЗЕІ

РАЗАНАЎ І АЛХІМІЯ**АЛЕСЬ РАЗАНАЎ — ГАНАРОВЫ ДОКТАР**

Сейм Еўрапейскага гуманітарнага ўніверсітэта прысвоіў вядомаму беларускаму паэту Алесю Разанаву званне ганаровага доктара. Ва ўрачыстасцях прымалі ўдзел кіраўнікі, выкладчыкі і студэнты ўніверсітэта, літаратары Летувы і Беларусі. З віншавальнымі словамі выступілі рэктар Аляксей Міхайлаў, старшыня СБП Аляксей Пашкевіч, галоўны рэдактар часопіса «Дзеяслоў» Барыс Пятровіч, а таксама Ігар Бабкоў, чыё невядомае эсэ падаецца ніжэй.

Ігар БАБКОЎ

Разанаў — класіка беларускай літаратуры.

Класіка — гэта заўсёды паверхня. Гатовыя сэнсы. Запярэджальны і пустыя. Статус класіка — максімальная павага звонку і ветлівая абьяквашаць знутры.

Калісьці гэта адбылося з Міцкевічам... Той бунтаваў, не пагаджаўся, сыходзіў...

Алесь Разанава беларуская культура зрабіла класікам, а яго трэба чытаць як апокрыф, таёмны каментар да рэальнасці. Менавіта так ён чытаўся напачатку восемдзясятых.

Разанаў — загадка, якая мусіць быць вернутая ў культуру.

Таму маё прамаўленне і мае назву: Разанаў і алхімія.

Гаворачы пра Алеся Разанаву, адчуваеш, што вымушаны выходзіць па-за межы творчай асобы, суб'ектыўнасці, ці нават генія. Што гаворка насамрэч і не пра літаратуру, альбо не толькі пра літаратуру.

Што здарылася тады ў культурнай прасторы?

Чаму ў восемдзясятых ён стаў пунктам выйсця традыцыі, момантам перамянення?

Усё, што тады выразілася, не супадала з дазволенай па-

верхняй культуры, атрымоўвала гэты накірунак — да Разанаву.

Ён не рабіў нічога асаблівага. Проста пісаў вершы.

Але штосьці адбылося ў самой традыцыі. Штосьці змянілася.

Напружанае чаканне. Глыбіні, істотнасці. Жаданне развітацца з пьюткімі, халоднымі формамі. Як быццам сама эпоха прагнула, патрабавала сваёй антытэзы.

Разанаў стаў тады, у восемдзясятых, недазволенай глыбінёй культуры. Амаль забаронены, іншы, і ў той жа час патаёмна чаканы.

І ўсё ж нам важна не чыстая адрознасць, не тое, з чым геній не супадае. Нам важна, з чым ён прыходзіць і чаму застаецца верны.

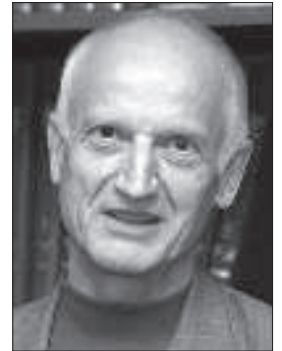
Можна было б сказаць, што ён проста ідзе далей — за астатніх.

Не супадае з часам, з эпохамі — праходзіць іх наскрозь.

І ўсё ж такі — з чым ён прыйшоў тады — у традыцыю?

Разанаў — вялікі алхімік сэнсу. Майстра — у старым, сярэднявечным, цэхавым значэнні.

Там амаль няма знакаў культуры, вялікіх і важных выяваў, якія

так соладка прамаўляюцца. Як пароль для тых, хто ведае.

Там жывуць самыя простыя рэчы. Зямля, вада, агонь, паветра. Гліна, камень, жалеза. Дрэвы і птушкі, снег і шэрань, дарога і дом. Слова.

Там нават няма асобы паэта, гэтага сімулякра, які пасля Бадлера стаўся агульным месцам — і амаль абавязковым атрыбутам паэтычнага накіравання.

Там шмат чаго няма.

Але, чытаючы Разанаву, адчуваеш, што дух — у сабе дома на гэтых старонках.

Так, крыху старомодна, але: не душа, не культура, — дух жыве ў ягоных кнігах, блукае разам з ім па гановарскіх і менскіх вулках, дух адбіваецца ў розных люстэрках. Шуквае, вучыцца апазнаваць сябе ў дрэвах і птушках, у старых выскowych бабульках, у жывых і ў мёртвых.

Слова, напоўненае духам, пра якое пісаў Міцкевіч. Той агонь, які запальваецца заўсёды раптам і далей перадаецца ад сэрца да сэрца.

І гэта творчы традыцыю.

Тут паўстае спакуса сказаць: Разанаў — вярнуў дух у гэтую традыцыю. Альбо па іншаму: беларуская традыцыя — праз Разанаву — стала тым месцам, дзе дух адчувае сябе дома.

▶ ПУБЛІКАЦЫІ

Травеньскі нумар старэйшага літаратурна-мастацкага часопіса Расіі «Сібірскіе огни» адкрываецца апавесцю народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава «Бліндаж».

Пераклаў яе на расійскую мову і стаў першым ініцыятарам публікацыі Валерыя Стралко, член Саюза беларускіх пісьменнікаў і Нацыянальнага саюза пісьменнікаў Украіны. Прадмову да публікацыі напісаў Аляксей Пашкевіч.

Малавядомы тэкст Быкава ўпершыню быў надрукаваны часопісам «Дзеяслоў» (у 2007 годзе выйшаў асобнай кнігай у бібліятэцы выдання).

«Бліндаж», у якім распавядаецца пра знішчэнне сталінізмам і нацызмам вёску роднай Быкаву Віцебшчыны, быў амаль завершаны аўтарам у 1987 годзе. У архіве засталіся машынапіс, рукапісныя ўстаўкі і накіды фінала. У творы пераплытаюцца лёсы вясцоўкі Серафімка, капітана Чырвонай арміі Хлебніцава, дэзерціра немца Хольца, бальшавіка Дземідовіча, габрэя Нохема, антысэміта Качана і паліцаў Піліпенкаў.

Вядома, што Быкаўскага «Бліндаж», акрамя расійскага літаратурнага выдання, зацкавілі і расійскія кінарэжысёры...

▶ ЮБІЛЕЙ

ГАДАВІНА «ПРАЙДЗІСВЕТА»

Часопіс перакладной літаратуры «ПрайдзіСвет» нядаўна адсвяткаваў сваю гадавіну.

Дзень нараджэння дакладна вядомы: 27 траўня 2009 года, калі нарадзіўся ягоны сайт. Год таму ягонае «вакенца» гарэзна абвясціла: «Ці ёсць большы ПрайдзіСвет, чымся перакладчык? Большы махляр і крупель, крутасвет і птукар? Ён, як праўдзівы майстар-апуканец, падмяняе чужое сваім, а сам хаваецца ў ценю. Але мы любім гэтыя махлярствы і мары, што наступным разам ён так нас надурьць, што мы і не прыкметым падману.»

Юлія Цімафеева, адна з кіраўнікоў праекта, прызналася інтэрнэт-часопісу «n-euro.ee»: «Сярод асноўных дасягненняў, якімі нам, «прайдзісветам», можна пахваліцца, варта, па-першае, назваць чатыры тэматычныя нумары, якія цалкам складаюцца з твораў замежнай літаратуры, большасць якіх перакладзены адмыслова для нашага часопіса... На нашым

сайце прадстаўлены пераклады больш як 60 перакладчыкаў з 21 мовы свету. Сайт набыў больш самастойнасці і цяпер абнаўляецца практычна штодня. Таксама былі праведзены тры конкурсы паэтычнага перакладу. Цягам гэтага года нам таксама ўдалося выйсці, як кажуць, «у людзі». Разам з кампаніяй «Будзьма беларусамі!» мы наладзілі шэраг літаратурных чытанняў, прысвечаных пэўным мовам, літаратурным плыням, ды і паасобным выбітным аўтарам...

Творы замежнай літаратуры па-беларуску адкрываюць далглыя для беларускіх пісьменнікаў, дэманструюць ім тэмы, якія, магчыма, у іх уяўленні па-беларуску не зусім маглі б існаваць. Ды і перакладчык твор у любым выпадку робіцца здабыткам той мовы, на якой ён загучаў наоў. Навошта нам заглядвацца на чужыя багаці? Давайце ствараць свае!»

Святкаванне першага юбілею стваральнікі і сябры «ПрайдзіСвета» адначалі ўрачыстай цырымоніяй, на якой уручалі прэміі беларускім перакладчыкам.

11 (3)

ПАМЯЦЬ

▶ ЮБІЛЕЙ

«БЫЛО З КІМ ГАВАРЬЦЬ»

ДА 100-ГОДДЗЯ АЛЯКСАНДРА ТВАРДОЎСКАГА

Анатоль ВЯРЦІНСКІ

Апавядаючы ў сваёй кнізе «Доўгая дарога дадому» пра пахаванне ў снежні 1971 года Аляксандра Твардоўскага, Васіль Быкаў гдзе: «... Аркадзь Куляшоў увесь час плакаў. Твардоўскі быў ягоны даўні і найлепшы сябра. Я дык адчуў сябе сіратой». (Я быў у складзе групы беларускіх пісьменнікаў, якія праводзілі ў апошні час слыннага паэта і грамадскага дзеяча, і пацвярджаю, што так яно прыблізна і было). Падзея адбілася ў гісторыі нашай літаратуры. Вярнуўшыся з пахавання, В. Быкаў тут жа, па свежым уражанні, бярэцца за пяро і напіша поўнае глыбокага роздуму слова пра значэнне, пра творчыя і грамадзянскія ўрокі Твардоўскага, пра яго вярнасць «асноўным законам мастацтва — законам праўды і чалавечнасці».

Артыкул быў тэрмінова надрукаваны ў газете «Літаратура і мастацтва» за 24 снежня 71 года пад загалоўкам «Пухам табе зямля!». А Аркадзь Куляшоў, адклаўшы ўсе ранейшыя задумы, бярэцца за пяро, дзе ў форме ўзнёслай размовы з персаніфікаванай Варшаўскай шашой (такі знойдзены майстрам прыём!) аддае належнае памяці свайго, як ён скажа не раз, земляка, свайго вялікага сябра і таварыша па паэтычным цэху.

Пірычна-філасофская паэма, паэма-некралог «Варшаўскі шлях» была напісана літаральна за некалькі тыдняў, на адным, што называецца, дыханні. І тым больш яе можна па праву лічыць нерукатворным, паэтычным помнікам выдатнаму рускаму паэту, вернаму сябру Беларусі і беларускай літаратуры. Мімаволі згадваюцца асобныя, ключавыя радкі твора:

*Паля таго, мой шлях, як абганеш
Ты ўсю Зямлю, зноў з'явішы на усходзе,
Ляці адтуль сяброўства сувязным,
Насустрач мне рабры прывал пад Доўскам,
Агонь начлестны раскладзі. Пры ім
Пагутарым аб часе, аб Твардоўскім,
Што земляком тваім быў і маім.*

Далей:

*Няхай, мой шлях, твайго агню іскрынак
Не гасіць кулі трасіруючы рой!..
Тут некалі на дзёрэкі палядынак
Выходзіў наш зямляк — з напасю той.
Жыццё і смерць. Дуэль радкоў з крыжамі.
З вайною, не кіруючы франтамі,
На ўсіх франтах, мой шлях, ён вёў баі.
З рукамі каваля, з душой жэняі...*

Альбо:

*Мне горка ад таго, што не хапае
Не нас яму сягоння, нам — яго.
Было з кім гаварыць, было ў каго
Сумленню прыклад браць, радкам — вучыцца...*

Перачытваеш узнёсла, прасякнутыя ўдзячнасцю і пашанай словы пра Аляксандра Твардоўскага, перачытваеш ягоныя ўласныя творы — з нагоды 100-х угодкаў ды з гледзішча сённяшняга дня, — і выразна ўяўляеш, як, у якой паслядоўнасці ўваходзіў паэт у жыццё майго пакалення...

Спачатку быў «Васіль Цёркін», была «Кніга пра байца», пра салдата, пра чалавека на вайне. Адна з самых першых кніг, якія прыходзілі адразу пасля вайны, — у танным, шэранькім пераплёце, — у толькі што створаных пасля вызвалення вясковыя хаты-чыталні, у сціплай школьнай бібліятэцы. «Нёманскія казаки» Янкі Брыля, «Прыгоды цымбал» Аркадзя Куляшова, «Далёкія станцыі» Пімена Панчанкі і вострыя самы «Васіль Цёркін» Аляксандра Твардоўскага.

Добра памятаецца, як мы, вучні-старэйшакласнікі Каменскай школы, чытаем калектыўна, услых, перад урокамі ці ў перапынках паміж імі «Кнігу пра байца». Чытаем, слухаем, смеемся, задумваемся, падхопіваем, беручы ва ўжытак яе крылатыя выразы, радкі, накіштат: «Я сагласен на медаль», «Бой ідзет не ради славы, ради жизни на земле», «Сабантуй бывае разный» і г.д. Тут жа прыгадваецца і першае знаёмства з паэмай «Дом ля дарогі», творам іншай танальнасці і з іншым падзагалоўкам («Пірычная хроніка»), але таксама пра вайну, толькі ўжо пра вайну, якую спаўна зведалі ўсе мы, хто заставаўся па гэты бок лініі фронту, на акупаванай тэрыторыі, і трагізм якой цпер глыбей усведамлялі і спасцігалі праз тужліва-гартонныя, прачулыя радкі паэмы:

*И всё, что выразится здесь,
Да выникнет в душу снова,
Как плач о родине, как песнь
Её судьбы суровой.*

Засталася, захавалася ў душы незамутнёным і па сённяшні дзень галоўнае ўражанне ад таго даўняга, першага чытання паэмы. Выказаць яго можна толькі адным простым словам: палёгка. Палёгка ад глыбока чалавечага ладу паэмы, ад той вялікай душэўнай спагды, з якой аўтар паказвае пакуты сваіх герояў, палёгка-спа-

толя ад гэтага, такога блізкага беларусувяскоўну рэфрэна, як:

*Коси, коса,
Пока роса,
Роса долгой —
И мы домой.*

Другі этап, пяцідзiesiąтыя гады. Мы, студэнты, чытаем — у інтэрнаце, у аўдыторыі паміж лекцыямі раздзелы паэмы Аляксандра Твардоўскага «За даллю — даль». Чытаем і ўслых, калектыўна, і моўчкі, для сябе. Абменьваемся ўражаннямі, абмяркоўваем. Паэт з яго сумленным, адкрытым, часам востра-крытычным радком дапамагае асэнсоўваць новую паласу ў жыцці грамадства, абуджае спадзяванне на перамены да лепшага. Паэма імпанавала, запаміналася яшчэ і тым, — а мы ўжо і самі пачыналі да гэтага часу пісаць вершы і таму паняцце пакалення мушу звужаць да кола літаратурных равеснікаў, — што аўтар выступаў як непакупны і непакісны змагар за праўдзівы змест і маральную чыстоту мастацкага слова, бескампрамісна выкрываў замаскаваную пад так званы сацрэалізм псеўдалітаратуру.

*Глядишь, роман, и все в порядке:
Показан метод новой кладки,
Отсталый зам, растущий пред
И в коммунизм идущий дед...
И все похоже, все подобно
Тому, что есть иль может быть,
А в целом — вот как несведебно,
Что в голос хочется завить.*

І наступны, заключны этап. Лірыка Аляксандра Твардоўскага апошніх гадоў яго жыцця. Ягоныя напоўненыя шчыліва-пранізілівым пачуццём вершы «Я знаю, никакой моей вины...», «Лежат они, глухие и немые», «На дне моей жизни», «В случае главной утопии», «Час мой утренний, час

контрольный» і інш. Яны ўяўляюць сабой яшчэ адзін прыклад гарманічнага спалучэння ў вершаваным радку ўнутранага і вонкавага, інтымнага і агульналюдскага, яшчэ адзін яркі маральны і эстэтычны ўрок.

Да слова сказаць, далёка не пераканаўчым выглядае сцвярдзенне некаторых крытыкаў, што Аляксандр Твардоўскі, маўляў, раскрыўся як лірык толькі ў апошні перыяд сваёй творчасці. Па вялікім рахунку, лірыкам ён быў і ў некаторых ранніх вершах, і ў асобных раздзелах паэм «Дом ля дарогі» і «За даллю — даль». Не кажучы ўжо пра такія творы, як «Я убий подо Ржевом» і «В тот день, когда окончилась война».

Асобная, вялікая і шматгранная, тэма — Аляксандр Твардоўскі і Беларусь. Яна знайшла поўнае адлюстраванне ў нашых энцыклапедычных выданнях і некаторых літаратурна-навуковых працах. І гэта добра, гэта справядліва. Але пададзены там скупыя, фактаграфічнага плану звесткі не даюць поўнага ўяўлення пра тое, што значыла для паэта Беларусь, яе людзі, яе мова, яе літаратура і мастацтва. Між тым беларускі чыннік адыграфу значную ролю ў яго жыцці і творчасці. Звяртаючыся да Аляксандра Твардоўскага не інакш як «наш зямляк», Аркадзь Куляшоў меў на ўвазе не толькі яго карані, яго паходжанне, але і яго, так бы мовіць, непрыхаваны беларускі патрыятызм.

У сваім выступе на Другім з'ездзе беларускіх пісьменнікаў (1949 год) Аляксандр Твардоўскі прызнаваўся: «Я люблю беларускую паэзію і ўжо пісаў аб тым, што мова майго дзяцінства блізка да беларускай мовы». Таму і не дзіўна, што ў ягоных творах не-не ды і сустрэнеш дўныя беларусізмы, накіштат «абалал», «сцішпца», «краіна», «справа», «страха» і г.д. Ад дзеда Гардзея і бацькі Трыфана ён чуў беларускія народныя песні («І шуміць, і грміць, дробны дожджык ідзе...» ды інш.). Некалькі песняў ён ведаў сам і ахвотна спяваў іх пры адпаведнай нагодзе. І з захваленнем пісаў, што нашыя песні — «лепшае сведчанне красы зямлі і народа, які насіляе яе, народа са шчодрым, сумленным і вясялым сэрцам».

Так, ён любіў нашу паэзію, па-зямляцку, блізка да сэрца прымаў нашы літаратурныя справы. Сябраваў, як мы ўжо бачылі, з Аркадзем Куляшовам, які галоўны рэдактар часопіса творча і маральна падтрымліваў Васіля Бакава. Вядомыя яго добрыя адносіны да творчасці іншых беларускіх пісьменнікаў, у тым ліку маладзейшых. Я асабіста ганаруся тым, што быў аўтарам «Новаго мира», калі яго рэдагаваў Аляксандр Твардоўскі.

Мае, безумоўна, рацыю чытач «Народнай волі», геолог Сяргей Барысаў, які ўсклікае: «Ён жа — і наш паэт!» ды прапануе паставіць у сталіцы Беларусі помнік «блізкаму другу і брату нашай зямлі Аляксандру Твардоўскаму». «Хай ён будзе стаяць, — працягвае чытач, — побач з помнікамі Купалу, Коласу, Багдановічу і іх сабратам — генам славаства Пушкіну, Міцкевічу, Шаўчэнку. Гэта і будзе духоўнае ўзаемаўзабагачэнне блізкіх народаў на справе, а не ў пустых траскучых лозунгах».

Голас народа — голас Божы. І пажаданне чытача, трэба думаць, калі-небудзь спраўдзіцца. А пакуль што, кажучы словамі юбіляра,

*Да будет камнем камень,
Да будет болью боль.*

▶ ВЕРЛІБРЫУМ

АД РАДЖКА ДА РАДЖКА

Аксана ДАЊІЛЬЧЫК

заблытаная і закутаная
ў дзесятак коўдраў
нагадава сабе еўсеныя
што чакала Ператварэння

дзе маё неба

заблытаная і закутаная ў дзесятак дарог
не магу знайсці тую нітку
што пакажа напрамак

дзе маё неба

адно бязлітасныя кроплі за акном
і мокры снег што робіцца дажджом
і Вільня падчаркай без парасона
хаваецца каля дзвярэй замкнёных

дзе маё неба

заблытаная і закутаная
ў дзесятак коўдраў
бачу пырскі з-пад шасі і асфальт
што набрыняе сонцам
і адлегласць ад крыла да крыла
і выспу ў Балтыйскім моры
што рыхтуе для мяне тры паракходы
што рыхтуе для мяне тры самалёты
DESTINATION >> GOTLAND

дзе маё неба

жывёлы выпузаюць з мёртвых нораў
раскідаюць струхлелыя карчы
і выходзяць на лясныя сцяжыны
а пасля ручаямі плывуць да гарадоў
дзе прымаюць чалавечыя аблічча
і пачынаюць шукаць свае пары

яны шукаюць іх
у рэстаранах з любімымі назвамі
вавёрка сокал паляўнічы
у начных клубах
дзе назвы ўжо не маюць значэння
пад дахамі мастоў і на паркавых

магістралях
калі таньчаць начныя ліхтары
і немагчыма адрозніць чалавечых вачэй
ад зварыных
зрэнка робяцца вузкімі
а бляск імгненна мяняе адценне
жоўты-чырвоны-памаранчавы

стоп

і нібыта адна кроў перацякае ў другую
і выходзяць на свет адноўленыя істоты
у чых душах хаваюцца
вавёрка сокал паляўнічы
зуканоць на розныя галасы
разыходзяцца па зямлі
уздымаюцца ў неба
а на світанку заціхаюць
у паставе гатоўнасці нумар адзін

вясна

заход праступае праз чорныя дрэвы
ні крыку ні цішыні
на барыкадах дамоў
ультрамарынава жоўты заход
не вызначаюць адказаў
ні рукі ні крылы ні дні
мы адыходзім раптоўна вось так і адразу
на дальнабачнай
бяспечнай адлегласці
больш не чуваць
словаў усмеіах сумненняў вачэй
і расстанняў

нас не заўважыць
не вызначыць і не спаткаць
мы адышлі
цераз вузкую шчыліну рання
тое жыццё назаўважыць мінулым жыццём
тыя далоні змесцам сустрэчы сусвету
стануць напэўна
мы ў сэрцах адзін аднаго прарасцём
нават калі
не пабачымся болей
а наішыя думкі пачуці і
сэнс існавання
адыдуць у Лету

ты будзеш глядзець
вачыма лемура
ты нават не адчуеш
і не здэрганеішся
ад таго
што тэхнічныя рукі
перабіраюць звіліны тваёй галавы
гэтую направа
а тую налева

калі за працай
маніпулятар
свет не адразу мяняе
сваю структуру
свет пачынае здзіўляць
сваёй неадэкватнасцю паступова

калі за працай
маніпулятар
і сэрца не адразу мяняе
сваю структуру
сэрца здзіўляе болей
неадэкватным яго паходжанню

а ты
спрабуеш знайсці
прычыну неадпаведнасці
ў сваёй свядомасці і ў сваім сэрцы
але дарэмна
прычына не там

гэта маніпулятар
сціскае тваю асабістую прастору
гэта ён з цябе высмоктвае пачуці
быццам нафту з непраў зямлі
але рана ці позна ён адчыне поўную бяспечу
і вось тады
ты зможаш шчыльна прычыніць дзверы
так шчыльна
што пачуецца хруст тэхнічных пальцаў
а потым доўгі і нудны плач

плач маніпулятара

адбіткі ў зэрках правільных прапорцый
апорных ліній і фігур геаметрычных ёсць
люстраное ішло а там дзе неба аблюкаў
ланцугі і прагматычны парадак дзён і
рух усталяваны што толькі забыццё
прымусіць збочыць так позна позна і так
рана рана твае ўзнікаюць і знікаюць вочы
а камеры фіксуюць падабенства тваіх
вачэй з калодзезнай вадою і птушак крыкі
ранкам птушак крыкі нібыта позняя
вясеньскай парой я засынаю а дажджы і
вечер гаяюць зраі птушак над дварамі
такое лета тут такое лета нібыта зем-

лятрус або цунамі вось-вось абрынуцца
на горад гэты і абуджэнне больш не будзе
непазбежным
ўзаемна сумным і ўзаемна незалежным

вада запаняе сабою пустыя формы ад-
туліны падземныя пераходы метро выця-
няючы паветра і як жа дыхаць у затопле-
ным горадзе і машыны нібы балонікі нібы
каляровыя апалонікі іштурхаюцца адна аб
адну разыходзяцца ізноў сыходзяцца сплы-
ваюць па вулках уніз да былой ракі а людзі
нібы маякі стаяць сярод воднай стыхіі
на ўзвышэннях баяцца загінуць баяцца з
месца скрануцца і ў вадзе апынуцца

калісьці мы ўсе былі рыбамі
у цёплых летніх ночы
мы падымаліся на паверхню акіяна
і разглядалі зоркі
яшчэ нічога не было караблёў
яшчэ нічога не было
толькі акіяні і зоркі
магчыма не было нават лета
калісьці мы ўсе былі рыбамі
перад тым як нарадзіцца
толькі ў нас ужо не было акіяна

недзе ў глыбінях падсвядомасці мільгаюць
срэбныя стужкі малючкі якія рухаюцца з
аднаго краю зямлі да другога па зададзена-
му прыродай шляху
прыціскаюцца да цябе і не адчуваю ні зямлі
ні свайго цела ні твайго цела
плыву

у сюррэалістычным лесе дрэвы злучаюць
не зямлю і неба а ваду і неба што ведае ці
ўвогуле іх карэнне дакранаецца да зямлі
яны таньчаць па воднай павехні і руха-
юцца то ўправа то ўлева ледзь заўважаю
слізаючы і ствараючы лёгкія хвалі што
адразу ж знікаюць...
у сюррэалістычным лесе мноства пара-
лельных цягнуцца ў прастору каб сысціць ў
адзінай кропцы ім не хапае даўжыні але іх
скіраванасць не выклікае сумнення...
такія ціхія воплескі вады... такія рэдкія
крыкі птушак... паступова іх дзюбы
праб'юць тонкую тканку твайго ўяўлян-
ня і ты амаль не заўважыш як зялёная
роўнядзь вакол цябе задржыць а дрэвы
зробяцца змеямі падплывуць табе над ногі
скруціцца і лягуць на жоўтае лісце бераза
на вільготны імшанік а ты будзеш стаяць
у нерашучасці баяцца ці не...

не трэба
гэта сон лёгкі як смерць ад опіума
а потым зноў свет набудзе сваю першапа-
чатковую будову свой статус кво
ты будзеш выходзіць з лесу а ён нахіліцца
над табою абдыме цябе правадзіе пшчот-
ным языком па шыі за вухам і праізнча
вяттайся

жанчына сама сабе не толькі маці
яна сама сабе яшчэ бабуля і дачка
яна сама сабе расказвае казкі
і вышывае сурвэткі на свята
які яшчэ падарунак можа зрабіць дзвючынна?
яна расказвае аб сваёй прыгажосці
і пра тое як дасягаецца поспех
калі неабходна яна стварае свет

жанчына сама сабе не толькі маці
яна сама сабе ахова і надзея
сама сабе біржа і фінансавы інструмент
лакаматыву за якім — тысячы
вообраз і яго ўвасабленне
мастак і муза
рукі ўзнятыя ў неба і крык пераможцы
жанчына сама сабе любоў

КНИГАНОША

БЮЛЕТЭНЬ

РУПЛІВЫ КНИГАНОША

Пад такой назвай — «Кніганоша» — пачаў выходзіць інфармацыйны бюлетэнь, заснаваны ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і МГА «ЗБС «Бацькаўшчына».

У кожным нумары ў рубрыцы «Аўтограф» падаецца бліц-інтэрв'ю з вядомымі беларускімі творцамі. Астатнія старонкі прысвечаны папулярныячы новым беларускіх выданняў.

КНИГАНОША

№ 3

ІНФАРМАЦЫЙНЫ БЮЛЕТЭНЬ

■ АЎТОГРАФ

Віктар КАЗЬКО: «Адчуваю віну перад сваімі героямі»

— Шаноўны Віктар Апанасавіч, з юбілеем Вас! За гады творчай працы Вы стварылі дзесяткі кніг і запамінальных вобразаў.

— Я з вялікай насцярогай стаўлюся да сваіх герояў, бо яны мне здаюцца зусім не маімі героямі... Яны цалкам адасоблены ад мяне, і я іх больш баюся, чымсьці люблю.

І ўсё ж пры ўсім гэтым мне найбольш блізка Колька Лецецка з апавесці «Суд у Слабадзе».

пэўна, наносіць самую вялікую шкоду літаратуры, чытачам, выхаванню іх густу.

Аддаю перавагу і адпачываю душой, калі трапляючы ў рукі сапраўдныя мемуары, без ухвалення сябе, аўтара, без залішняй злосці і выкрыцця эпохі.

— Больш за дзесяць гадоў у Вас не выходзілі кнігі ў Беларусі. А ў мінулым годзе выйшлі адразу тры: «Бунт незапатрабаванага праху» у «Кнігарні «Нашай Нівы», «Дзікае паляванне ліхалецяў» у «Кнігарні

пісьменніка» і «Суд у Слабадзе» ў «Мастацкай літаратуры». Як пісалася ў тых гадах, калі не выходзілі кнігі, і як пішацца цяпер? Над чым Вы працуеце, чым парадзеце нас у найбліжэйшай будучыні?

— Пісалася, як і заўсёды. Я наогул не спытаўся друкавацца. У самым пачатку шмат пісаў у стол.

Пісаў увесь час, як і ўсё, што рабіў, запоем. Каб не страціць запалу, настрою.

Як пішацца цяпер? Цяжка. Увогуле гэта цяжкая і няўдзячная справа.

Распачаты ў мяне цыкл апаведаў аб прыродзе, нашых рэках, азёрах, рыбацтва. Тое-сёе ёсць, напісана.

Гэта з таго, што ўжо ёсць, распачата. А пра тое, што ў галяве, ў задумцы, ў планах — маўчу.

— Ці ёсць у Вас час, каб самому сячыць за цяперашнім літаратурным працэсам? Што Вы чытаеце і на што парайлі б звярнуць увагу нашым чытачам?

— Час ёсць, ды, здаецца, працэсу не да та. Быў сацызалізм, пра які ніхто не ведаў, што гэта такое, як ніхто не ведае сёння, які ж літаратурны працэс набегі ці набягае.

Даведка «Кніганошы»:

Віктар Казько — празаік, публіцыст, кінасцэнарыст. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1982 г.). Аўтар кніг прозы «Добры дзень і бывай», «Суд у Слабадзе», «Высакосны год», «Цвіце на Палессі груша», «Вывратуй і памілуй нас, Чорны бусел», «Неруш», «Бунт незапатрабаванага праху», «Дзікае паляванне ліхалецяў» і інш.

АКЦЫЯ

ЛЕТА З БЫКАВЫМ

Рэдакцыйная калегія Поўнага збору твораў народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава, якая працуе пры Саюзе беларускіх пісьменнікаў, запрашае актывістаў беларускага мастацкага слова і грамадскіх распаўсюднікаў з рэгіёнаў Беларусі да супрацы.

Мы хочам з вашай дапамогай бясплатна перадаць у бібліятэкі нашай краіны (грамадскія, раённыя, вясковыя, школьныя) 8 тамоў прозы нацыянальнага класіка, якія выйшлі ў свет (наступныя рытууюцца).

КОНКУРС

ПАВАЖАНЫЯ СЯБРЫ!

ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» праводзіць новы конкурс на лепшы літаратурны твор, у якім асвятляецца вобраз жанчыны ў сучасным грамадстве і асэнсоўваюцца актуальныя гендэрныя праблемы.

На конкурс прымаюцца тэксты ўсемагчымых жанраў: паэзія, проза, драматургія, крытыка.

Лаўрэатаў літаратурнага конкурса «Жанчына ў сучасным грамадстве», які будзе доўжыцца да 1 кастрычніка 2010 года, чакаюць прэміі, прызы і падарункі, а пераможца атрымае магчымаць выдаць свой тэкст асобнай кнігай!

Калі ласка, дасылаць свае творы на адрасы: паштовыя — 220012, Мінск, вул. Кузьмы Чорнага, 31, пакой 906; электронны — sbp@tut.by.

Сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў